

Ədəbiyyat, dramaturgiya və teatr sənəti ilə bağlı müzakirələrdə əsas problem kimi müasir pyeslərin üzərində dayanılır. Təbii ki, ədəbi nümunələrin mövzu və ideyası, işlənmə texnikası, səhnənin tələblərinə uyğunluğu da aktuallıq kəsb edir.

Dramaturq və ssenarist kimi daha çox vətəndən kənarda tanınan İsmayıl İman hesab edir ki, bu gün yazarlarımız dramaturgiyaya, teatrlarla əməkdaşlığa maraq göstərmirlər. Amma buna rəğmən pyeslər yazır.

– *İsmayıl müəllim, bu qeyri-populyar sahəyə sizi hansı maraq gətirdi?*

– Əvvəl maraq göstərdirdim. Daha doğrusu, məni narahat edən mövzulara bu formada münasibət bildirmək istəyirdim. Sonradan bu maraq daha ciddi hal aldı və fəaliyyət istiqamətinə çevrildi. Dramaturgiya artıq sevimli-seçdiyim yaradıcılıq yoludur.

– *Bəlkə pyesləriniz və onların səhnəyə qoyulduğu teatrlara nəzər salaq?*

– Yaxşı sualdır. Maraqlı, həm də kədərli. Çünki mənim ölkəmizdə teatrlar tərəfindən səhnəyə qoyulan əsərlərim azdır. Düzdür, eksperiment olaraq qoyulan, birdəfəlik tamaşalar çoxdur. Amma yalnız bir əsərim daimi repertuara düşmək imkanı qazanıb. “Balaca, yaramaz məxluq” pyesim Əməkdar incəsənət xadimi Bəhram Osmanovun quruluşunda Dövlət Gənc Tamaşaçılar Teatrında hazırlandı və səhv etmərsən, 2-3 dəfə oynanıldı. Vəssalam.

– *Səbəb nədir?*

– Çünki bizim teatrlarımız əsasən konservativdir. Ola bilər, bu kimlərsə xoşuna gəlməsin. Amma bütün hallarda fakt faktır. Teatrımız yeniliyə, fərqli forma və üslublara gözələrini də, qulaqlarını da qapayıb...

– *Səhv etmərsən, son olaraq pyesinizin səsi Qazaxıstandan gəldi.*

– Bəli, bu günlərdə Qazaxıstana getmişdim. Almatıda “Şam” teatrında “Astara bağları” pyesim əsasında “№37” adlı tamaşa hazırlandı. Premyera maraqla qarşılandı. İndi sizinlə o an keçirdiyim hissləri bölüşüm:

xoşbəxtəm, başqa ölkədə, başqa insanlar qarşısında mənim mətnim səslənir, özü də qazax dilində. Eyni zamanda həm də özümü çox bədbəxt hiss elədim. Çünki istərdim ki, bu mətn öz vətənimdə səslənsin. Hərçənd o əsəri 5-6 il əvvəl yazıb bir neçə yerə təqdim etmişdim. Amma, təəssüf ki, kimlərsə görmədi, seçmədi, səhnəyə çıxarmadı.

– *Bildiyim qədər əsasən rus dilində yazırsınız. Əsərlərinizi kitab halında çap etdirməmişiniz...*

– Ümumiyyətlə, materialları toplamışam və kitab halına salacam. 15-ə yaxın pyesim var. Böyük pyesləri, uzun fikirləri və mətnləri heç də hamı sevmir, qəbul etmir. Bu gün tamaşaçıya səhnədən uzun mətnlər demək olmur. Üstəlik onun səhnə həlli də mürəkkəbləşir.

– *Çağdaş dramaturgiyamız xüsusən son iki ildə daha çox tənqid obyektinə çevrilib. O cümlədən 44 günlük müharibənin, qazandığımız Zəfərin səhnədə təcəssümü ilə bağlı...*

– Gəlin, bir az geriye qayıdaq. Son 30 il ərzində deməzdim ki, ədəbi-bədii nümunələr yaranmadı. Yaşadığımız dərdin içindən çıxış edərək nə isə yazıb-yaratmaq üçün kifayət qədər uzun zaman idi. Amma olmadı. Demirəm ki, yazılmadı. Sadəcə, arzu olunan səviyyəyə çatmadı. İndi isə son iki il ərzində biz hələ də o anın içindəyik. Son hadisələr də bunu hasil etdi. Məncə, bir az vaxt da keçməlidir. Ümumiyyətlə, bu, sifarişlə alınan bir mövzu deyil.

– *Siz də bir çox həmkarlarınız kimi danışırırsınız. Deyirsiniz, vaxt keçməlidir. Səhnə, sənət vasitəsilə milli, tarixi, mədəni təbliğatımızı yubadan vaxt?...*

– Yaxşı, onda statik düşünmək və yazmaq, mövzu xatirinə onu konveyerə çevirmək nə qədər doğrudur?

– *Qarabağ mövzusunda əsəriniz varmı?*

Dramaturqun səhnə arzuları

– 2020-ci ildə Qarabağ mövzusunda pyes yazmağa başladım. Birinci Qarabağ müharibəsi və Aprel döyüşlərini əhatə edirdi. Əslində, ideya beynimdə çoxdan dolaşırdı. Məqam gəldi və onu yazıya çevirmək ehtiyacım yarandı. Təsəvvür edin, pyesin son redaktə tarixi 2020-ci ilin 26 sentyabrı oldu. Sonra baş verənləri yaxşı bilirsiniz. Mövzu ədəbi gündəm mənasında aktuallığını itirdi və mən onu bir kənara qoydum. Beləcə, başqa realıqda yazılan əsər ortaya gələnə qədər Qarabağ, onun taleyi ilə bağlı tam fərqli bir mənzərə hasil oldu. Əslində, o pyesin mövzusu maraqlı idi və yaqın ki, hansısa bir keçidlə ona yenedən qayıdacağam... Dünyamız, proseslər tez-tez dəyişir. Məsələn, pandemiya ilə bağlı bütün mətnlər artıq gülməli görünür. Yaradıcılıq sərbəstlik tələb edir və prosesin içində yazılan əsərlə təəssürat əsasında yazılanın, təbii ki, fərqi olur. Bir müddət əvvəl Aprel döyüşləri barədə ssenari yazmışdım. Bədii film çəkiləcəkdi. İlk proses gedirdi. Təəssüf ki, pandemiya düşdü, ardınca müharibə və ortaya yeni mövzular, yeni reallıqlar çıxdı və o iş də yarımçıq qaldı. Amma bu mövzuda sənədli pyes yazmaq istəyirəm. Hələ ki axtarışdayam.

– *Bugünkü Azərbaycan dramaturgiyasından söhbət açarkən onu dünya ədəbiyyatı kontekstindən təcrid olunmuş şəkildə təsvvürə gətirmək düzgün deyil.*

– Məncə, ümumilikdə proses getmir deyə birmənalı olaraq paralellik apara bilmirəm.

– *Bu barədə niyə belə pessimistsiniz?*

– Pessimist olsaydım, ümumiyyətlə, bu işlə məşğul olmazdım. Sadəcə, özümə tez-tez bu sualı verirəm: niyə bu işlə məşğulam? Nəticəyə baxanda, əslində, cavabım da ağır olur. Başqa ölkələrdə əsərlərim səhnəyə qoyulur, dramaturq kimi qəbul olunuram və bunun sayəsində yazdıqlarımın lazım olduğunu bilərəm. Öz teatr mühitimin ümidinə qalsaydım, çoxdan yazı-pozunu buraxıb getmişdim.

– *Daha çox hansı mövzularda yazırsınız? Bəlkə seçdiyiniz mövzu və yanaşma cəlbedici gəlmir?*

– Ola bilər (gülür). Mənim üçün konkret mövzu və ya fərd yoxdur. Daha çox sosial mövzularda işləyirəm. Cəmiyyətdəki parçalanma, bərabərsizlik, insanların mənəvi aşınması, qısacası, həyatdan qaçış mövzuları. Sonuncu mənə daha tez-tez olur. Müşahidə edirəm, daxili emosiya süzgəcimdən keçirirəm və ilk təəssüratla da yazıram. Bu daha təbii alınır. Mən ümumi axına qoşulmağı qəbul etmirəm. Düzdür, müəllif olaraq pyesimin yaradıcılıq taleyini də düşünürəm. Amma mövzu maraqlı olmasa, alınmaz.

Çalışıram ümumbəşəri mövzulara toxunum, həm də ölkəmiz, insanlarımız haqqında təsəvvür yaradım...

– *Düşünürsünüz ki, bizim həqiqətlərimiz, elə götürək Qarabağ mövzusunun – bütün tamaşaçılar üçün eyni dərəcədə maraqlı və vacibdir?*

– Universal, yeni bəşəri dəyərlər fonunda versək, niyə də olmasın? Müharibə, işğal, insanların taleyi, cəmiyyətin ona münasibəti təxminən eynidir.

– *Olduğunuz ölkələrdə tamaşaçı marağı necədir?*

– Təkcə Rusiya yox, digər ölkələrdə də tamaşaçı nəslə yenidir, tələbkardır, zövqlüdür, cəsərtlidir.

– *Bəlkə aktual mövzular seçirlər, ya da əksinə, klassikadan qopa bilmirlər?*

– Əslində, bütün rejissorlar üçün bir fikir hakimdir: ölmüş dramaturqla işləmək daha rahatdır. Çünki nə etiraz etmir, nə də müzakirə. Sən rejissor, teatr olaraq heç bir fikir ayrılığı yaşamırsan.

– *Bəlkə dramaturqların təqdimat meydanı yoxdur?*

– Ona görə də yazan yoxdur. Lap gəncdir, yazdı, neyləyəcək onu? Əsəri alınmırsa, maddiyatı qoyaq bir yana, haradasa səhnəyə qoyulmursa, müzakirə edilmərsə, niyə yazsın? Özümə görə demirəm. Mən rusca yazıram və bilərəm ki, haradasa özünə yol tapacaq, sərhədləri keçəcək. Demirəm ki, onlar mütləq repertuara çıxacaq. Amma hər halda, oxunur, müzakirə edilir, qısacası, özünə yol tapmağa çalışır... Başqaları əsərini nə etsin, hara versin?

– *Məsələn, bölgə teatrlarına. Hər pyes yazan hesab edir ki, onun əsəri mütləq akademik teatrdə səhnəyə qoyulmalıdır...*

– Yaxşıdır, niyə də yox? Hamımız oralarda qoyulan əsərləri da bilirlik axı. Digər tərəfdən, mənim üçün bölgü fərqi yoxdur, tək yaxşı tamaşa alınsın və repertuarda qala bilsin.

– *Yeri gəlmişkən, hansısa bölgə teatrları ilə əlaqəniz varmı?*

– Hazırda iki teatrla iş gedir. Baxın, burada da fərdi qayda. Mən isə ümumi prosesin, gedişatın davamlılığının tərəfdarıyam. Sanki ölkədə bir-birini tanımaq problemi var.

– *Amma sizin dramaturgiya ilə bağlı dəstək alan layihənizi də xatırlayıram.*

– Düzdür, 2020-ci ildə Mədəniyyət Nazirliyi və Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqı “British Council Azərbaycan”ın dəstəyi ilə “Yeni dudman” müasir dramaturgiya müsabiqəsi elan etmişdi. Əfsus ki, pandemiya onu da yarımçıq qoydu və aylarla zəhmət çəkdiyim iş də ortada qaldı.

– *Sizcə, dramaturgiyamız cəsarətli deyil, teatrlar istəmir, yoxsa rejissorlar hələ də dünəndə ilişib qalıblar?*

– Məncə, hamı nə isə etmək istəyir. Rejissorlar lap çox istəyir. Sonda teatrları, repertuar siyasətini, nəzarət sistemini qınayırlar. Sizə bir fakt deyim. Bizim istedadlı rejissorumuz İradə Gözəlova pyes axtardığını deyir və gürcü dostu məni ona təqdim edir. Bizim öz ölkəmizdə bir-birimizdən xəbərimiz yoxdur. Bayaq dediyim rabitəsizliyə daha bir sübut.

– *Mənə elə gəlir ki, bu ümid-sizlik fonunda heç Azərbaycan tamaşaçısının fikri sizin üçün maraqlı deyil...*

– Niyə, əksinə. Rus dilində yazsam da, əsərlərim başqa ölkələrdə səhnələşdirilsə də, mən daim bizim tamaşaçının da fikrini və rəyi barədə düşünürəm.

– *Hazırda nə yazırsınız?*

– Bir ailə hekayəsi – ana və övlad münasibətləri ilə bağlı pyes üzərində işləyirəm. Bayaq dediyim kimi, insanlar arasında ki münasibət, onların daxili dünyası məni daha çox cəlb edir...

– *Uğur olsun.*

Söhbətləşdi: H.Nizamiqızı